

УДК:616-093:636.92

А.Х. Хушназаров, таянч докторант,
Р.Б. Давлатов, профессор

ПАСТДАРҒОМ ВА УРГУТ ТУМАНЛАРИДА ҚУЁН ЭЙМЕРИОЗИНИНГ ЭПИЗООТИК ҲОЛАТИ

Аннотация

В данной статье представлены эпизоотические данные о распространенности инвазии эймериоза среди кроликов, разводимых в Пастдаргомском и Ургутском районах, а также исследуются масштабы заболевания на фермах.

Калит сўзлар: эймериоз, эймерия, protozoa, apicomplexa, sporozoa, coccidiida, ооциста, инвазия, Дарлинг усули, экстенсивлик, интенсивлик.

Кириш. Куёнчилик чорвачиликда гўшт маҳсулоти ишлаб чиқаришни кўпайтириш ва енгил саноатни хомашё билан таъминлаш борасида сермахсул тармоқлардан бири ҳисобланади. Президентимизнинг 2020 йил 29 январдаги “Чорвачилик саноатини давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4576-сонли қарорида чорвачиликнинг бошқа тармоқларини ривожлантириш билан бир қаторда ихтисослашган куёнчиликни ривожлантириш, куёнчилик фермаларини қуриш ва уларни жиҳозлаш вазифалари белгилаб берилган [1]. Ушбу қарор бўйича Республикамизда куён боқишни ривожлантириш дастурига асосан, 2020-2024 йилларда куён боқиш кластерларини ишга тушириш дастури ишлаб чиқилган.

Мавзунинг долзарблиги. Чорвачиликнинг кичик тармоғи бўлган куёнчиликнинг ривожланиши ва маҳсулдорлиги ошишига айрим юкумли ва паразитар касалликлар тўсқинлик қилади. Хусусан, улар орасида паразитар касалликлардан эймериоз алоҳида ўрин тутаяди. Йирик куёнчилик хўжаликларини саноат асосида ривожлантириш жараёнида эймериоз куёнлар орасида кенг тарқалиб, хўжаликларга катта иқтисодий зарар етказади. Касал ҳайвонлар ўсиш ва ривожланишдан орқада қолиб, ўз вазнининг 12 - 30% гача қисмини йўқотади, даволаш ва профилактика тадбирлари ўтказилмаса, ёш куёнларнинг ўлими 85-100% га етади.

Тадқиқотнинг мақсади. Самарқанд вилоятининг Пастдарғом ва Ургут туманларида урчитилаётган куёнлар орасида эймериознинг эпизоотик ҳолатини ўрганишдан иборат.

Тадқиқот объекти ва услублари. Тадқиқотлар Самарқанд вилоятининг Пастдарғом ҳамда Ургут туманларидаги шахсий ёрдамчи, деҳқон ва фермер хўжаликлари, “Гузалкент достони” ДУК ҳамда “Мақсудабону Бизнес Сервис” ХКларида сақланаётган турли ёшдаги спонтан (табiiй) за-

Annotation

This article provides epizootic data on the prevalence of Eimeriosis infestation among rabbits bred in Pastdargom and Urgut districts, and studies the extent of the disease on farms.

рарланган куёнларда олиб борилди. Тадқиқотларда куёнлардан олинган тезак намуналарини текширишда Дарлинг усулидан фойдаланилди.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Куён эймериозининг қўзғатувчиси систематика бўйича Protozoa ҳайвонот оламига, Apicomplexa типига, Sporozoa синфига, Coccidiida туркумига, Eimeriidae оиласига, Eimerinae кичик оиласига ва Eimeria авлодига мансуб [5] Ушбу кокцидиялар турларидан бири Eimeria stiedae куён жигарида паразитлик қилади ва эймериозни келтириб чиқаради, бошқа турлари эса ичакда паразитлик қилиб, патологик жараён узок вақт давом этади (30-50 кун). Клиник кўриниши жиҳатидан, у ичак эймериозига ўхшаб кетади, бироқ фарқи шундаки, касаллик белгиси камроқ ифодаланган [2]. Одатда иккаласи ҳам бир вақтнинг ўзида кузатилади ва ҳар бир куёнда бир нечта эймерия турлари мавжуд бўлади. Ушбу эймерияларнинг ривожланиш цикли жуда мураккаб, аммо барча турларда у деярли бир хил. 20-60 кунлик куёнларда касалликнинг ўткир шакли кузатилади ва ошқозон-ичак фаолиятининг бузилиши (диарея) билан бирга кечади, касаллик айниқса ёз фаслида кенг тарқалади. Касал ва касалланиб соғайган куён болалари инвазиянинг манбаи бўлса, катта ёшли куёнлар эса эймерияларнинг ташувчилари бўлиб хизмат қилади. Ооцистлар билан зарарланган куёнхоналарда катаклар, сув, озуқа, асбоб-ускуналар ва яйраш майдончалари инвазиянинг тарқалишида “қўмаклашувчи” омиллар ҳисобланади. Шунингдек, инвазия хўжаликда ишловчиларнинг пойафзаллари билан супурги, куракларга илашиб, кемирувчилар ва ёввойи қушлар ҳамда ҳашаротлар ёрдамида ҳам тарқалиши мумкин [4].

Барча споралилар каби куён эймериози ҳам учта тараккиёт даврини бошдан кечиради: 1 давр – шизогония ёки жинсиз кўп марта бўлиниш йўли билан кўпайиш; 2 давр – гаметогония ёки жинсий

кўпайиш; 3 давр – спорогония ёки жинссиз кўпайиш йўли билан спорозоитлар ҳосил қилиш ва уларни бир хўжайин иштирокида ривожланувчиларида ташқи муҳит таассуротидан ҳимоя қилувчи спора ҳосил қилиш давлари билан кўпаяди[3].

Эймерияларни ҳайвон озганизида жойлашувига боғлиқ равишда қуён эймерозининг уч шакли фарқланади: 1. Ичак, 2. Жигар, 3. Аралаш шакллари. Амалиётда инвазиянинг аралаш шакли муҳим ўрин тутди. Касалликнинг бошланишида қуённинг ичкалари зарарланиб, кейинчалик жигари инвазияланади ва натижада аралаш шакл бошланади. Инвазиянинг яширин давридан кейин қуёнчалар лохасланади, одатдагидек ҳаракатчанлиги йўқолиб, қорнини ерга бериб ётади. Иштаҳаси пасайиб, озуқа емай қўяди. Қорин бўшлиғи шишади ва оғриқ беради, ахлати суюқланиб, баъзан шиллик ва қон аралаш бўлади. Касал қуёнлар ўсишдан қолади, ориқлайди, жун қоплами хурпайиб туради. Сийдик ажралиши тезлашади. Баъзан сўлак ажралиш кучайиб, бурун шиллик пардаси катарал яллиғланади ва конюктивит ривожланади. Жигарда яллиғланиш жараёнилари бошланиши билан организм нимжонлашиб, қуён ташқи муҳитга эътиборсиз бўлиб қолади ва узоқ ётади. Иштаҳаси йўқолади, қорни шишган бўлиб, ўнг томонини босиб кўрганда оғриқ сезади. Кўринарли шиллик пардалари сарғаяди, оёқлари ва бўйин мушаклари шол бўлиб, қалтирай бошлайди, сўнгра эса 7-10 кунда нобуд бўлади [1].

Тадқиқот усуллари ва натижалари. Тадқиқотларимиз Самарқанд вилоятининг Патдарғом ва Ургут туманларида ўтказилди. Илмий тадқиқот давомида экспериментал, микроскопик ва статистик усуллардан фойдаланилди. Касалликка гумон қилинган ва касалланган қуёнларнинг 3-5 гр тезак намунаси сув билан зичлик даражаси ярим суюқ ҳолатга келгунча аралаштирилди, центрифуга пробиркаларига сузилди ва 1-2 дақиқа давомида центрифуганинг 1000-1500 об/мин давомида центрифуга қилинди.

1-жадвал.

Қуён эймериозини копрологик текшириш натижалари

Хўжалик номи	Қуёнлар бош сони	Текшириш усули	Инвазиянинг экстенсивлиги	
			сони	фоизи
“Ўзалкент достони” ДУК	155	копрологик	70	45,1
“Мақсудабону бизнес сервис” ХК	225	копрологик	80	35,5

Суюқлик қисми тўкиб ташланди, чўкмага глицерин ва ош тузининг тўйинган эритмасидан тенг микдорда тайёрланган аралашмадан қўшилди, центрифуга пробиркаси яхшилаб чайқатилиб, қайтадан 2 дақиқа давомида 1000-1500 об/минутда центрифуга қилинди. Суюқлик юзасига қалқиб чиққан эймерия ооцисталари симли илмоқ билан олиниб, буюм ойнасига қўйилиб, микроскопда текширилди. Текширилган қуёнларнинг тезак намунасида эймерия ооцисталари мавжудлиги аниқланди.

Ушбу жадвал маълумоти бўйича “Ўзалкент достони” ДУК да парваришланаётган 155 бош қуёнларнинг 70 бошида эймериялар билан зарарланганлиги текширув натижасида аниқланиб, инвазиянинг экстенсивлиги 45,1 % ни ташкил қилди.

Ургут туманидаги “Мақсудабону бизнес сервис” ХК да кўпайтирилаётган 225 бош қуёнларнинг 80 боши эймериоз билан касалланганлиги капрологик усул ёрдамида аниқланиб, инвазиянинг экстенсивлиги 35,5% ни ташкил этди.

Тадқиқот натижаларига кўра, касалликнинг икки тумандаги тарқалиш ҳолати, сақлаш шароити, озиқлантириш ва профилактика тадбирларини режаллаш амалга ошириш кўрсаткичларига боғлиқ бўлиб, “Мақсудабону бизнес сервис” ХК да охириги замонавий технологиялардан унумли фойдаланганлик ва озиқлантириш учун бойитилган қўшимчалари мавжуд озиқа берилганлиги натижасида касаллик кўрсаткичи нисбатан паст бўлса, “Ўзалкент достони” ДУКда эса инвазия экстенсивлиги юқори бўлиб, сақлаш учун етарли гигиеник қулайликлар яратилмаганлиги ва озиқлантириш учун сифатли омухта емдан фойдаланилмаганлиги асосий сабаб ҳисобланади.

Хулоса. Ўтказилган тадқиқотлар натижасида “Ўзалкент достони” ДУКда инвазия интенсивлиги 45,1%ни, “Мақсудабону бизнес сервис” ХКда эса 35,5 ни ташкил этди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. А.Ғ.Ғафуров., Р.Б.Давлатов., Ў.И.Расулов. // Ветеринария протозоологияси (Ўқув қўлланма). Самарқанд-2013. 83-87 б.
2. Б.А.Элмуродов., А.К.Турдиев., Н.Набиева. // Қуёнчилик ўқув қўлланма. Самарқанд-2018. 72-73 б.
3. Б.С.Салимов., А.С.Даминов. / Зоология. Тошкент-2018. 35-38 б.
4. В.Сидоркин. // Паразитарные болезни кроликов. Москва. Аквариум-2010. 7-13 б.
5. П.С.Ҳақбердиев., Ф.Б.Ибрагимов. // Ветеринария протозоологияси ва арахноэнтомологияси. Тошкент-2020. 94-99 б.